

TÜRÜK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 35, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 28.11.2023*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 20.12.2023*

Sayfa / *Page: 29-42*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer:*

Adile PARLAK

Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar
Eğitimi A.B.D., Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisan Programı
Öğrencisi

adileparlak.2323@gmail.com

Doç. Dr. Ferhunde KÜÇÜKŞEN ÖNER

Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar
Eğitimi A.B.D., Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı Öğretim Üyesi

foner@bartin.edu.tr

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA İPEK DUBEN ve ESERLERİ

Öz

Toplumı oluşturan her birey yaşam içerisinde bir kimlik kazanırken toplumsal cinsiyet kurallarına bağlı kalarak büyür. Genellikle sanatta da kadın bu kurallar çerçevesinde yer alabilmiştir. Tarih içindeki bazı değişim hareketleriyle kadının sanatta yer alma biçimine dikkat çekilecektir. İpek Duben, toplumsal cinsiyet bağlamında kadın-erkek olgusu, din ve dil farklılıklarına dikkat çekmek üzere sanatın birçok dalını bir araya getirerek önemli eserler sunmuştur. Amerika'da tamamladığı sanat eğitiminden sonra Türkiye'ye dönüp burada eğitimler vermiştir. Birçok konuda yeterlilik gösteren sanatçı, konulara daha geniş açıdan bakarak daha iyileştirici yorumlar getirmiştir. Batılılaşma sürecini yakından takip edip Doğu-Batı sentezi yaparak kendi kimlik arayışını eserlerinde asıl konu olarak yansıtmıştır. Türk toplum sanatını, gelenek görenekler ile sentezleyip sanat anlayışını içselleştirmiş ve çalışmalarıyla önemli toplumsal konulara dikkat çekmeyi başarmıştır. Duben kendi bedenini eserlerde hem özne hem nesne olarak bir başarıya ulaştırarak sergilemiştir. Toplumsal cinsiyet bağlamında her bireyin

özgür, toplumun dayatmalarına maruz kalmadan hür bir şekilde yaşatılması üzerinde durmuştur. Bu makalede İpek Duben'in sanatsal faaliyetleri üzerinde sanat ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin eleştirel boyutuna değinilecektir.

Anahtar Sözcükler: İpek Duben, Kimlik, Kadın, Sanat, Toplumsal Cinsiyet

İPEK DUBEN and HER WORK IN THE CONTEXT OF SOCIAL GENDER

Abstract

Every individual who makes up the society grows up by adhering to gender rules while gaining an identity in life. Genarally,women have been able to take their place in arts within the framework of these rules. This paper draws attention to the way women have taken their place in arts, despite various movements of social gender changes throughout history. İpek Duben has presented significant artworks that unite various art forms to draw attention to gender-related issues such as differences in language, religion, and between men and women. After completing her art education in the United States, Duben returned to Turkey and provided trainings in her area of specialization. The artist's proficiency in multiple domains enables her to provide more comprehensive and healing interpretations of these issues. She closely followed the process of Westernization, and made an East-West synthesis in reflecting her personal search for identity as the main subject in her works. She internalized her understanding of art by blending Turkish social art with customs and traditions, thus succeeding in highlighting important social issues through her works. As a masterpiece, Duben exhibited her own body as both subject and object in her works. In terms of gender, she stressed the importance of individual liberty and the freedom to live without societal impositions. This article examines the crucial relationship between art and gender, specifically focusing on İpek Duben's artistic endeavors.

Keywords: Art, Gender, İpek Duben, Identity, Women,

1. GİRİŞ

Cinsiyet, kadın ve erkek için genetik ve fiziksel farklılıkların genel adıdır. Aynı zamanda doğumla beraber gelen cinsiyet, toplumsal sorumluluklar ve bilinç kazanımıyla ilişkilidir. Dünya'ya yeni gelen bir çocuk biyolojik bir cinsiyet ile doğar ama henüz toplumsal cinsiyet kalıplarının getirdiği sorumluluk bilincine ulaşmamıştır. Birey büyürken toplum da bireye biyolojik cinsiyetine bağlı olarak davranış modelleri sunar (Gündüz 2010). Toplumun bireye yüklediği bu sorumluluklar toplumsal cinsiyet kavramını meydana getirmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı aile, sosyal çevresi, okul ve medya araçlarından etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Bu faktörler kadın ya da erkeğin cinsiyet tutumunu etkilemektedir (Aydın vd. 2018). Toplumsal cinsiyet kuralları, yaşam biçimine erkek ya

da kadın olmanın etkilerini ve bu etkilerin cinsiyetler arası farklılık oluşturmaktan çok daha başka anlamlar içermektedir. Bundan dolayı toplumsal hayatta var olma oranı, temsili olarak bilinirliği o toplumun kültürel cinsiyet algısı tarafından belirlenmektedir. Bireysel cinsiyet algısı da toplumsal cinsiyet algısını etkileyen bir döngüdür (Öngen vd. 2013).

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek gibi davranmanın toplumdaki öğrenildiğini ifade etmektedir (Johnston vd. 2001). Toplum doğadan gelen cinsiyeti ahlak, örf ve adetlere bağlı olarak şekillendirmektedir. Meslek gruplarından hobilere, renk tercihinden oyuncak seçimine kadar her şey toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını oluşturmaktadır. Kadın ve erkeğin kıyafetleri dahi bu kalıp yargılara bağlı bir şekilde yansıtılmaktadır. Çocuklar için seçilen oyuncaklar da cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Erkek çocuklar için araba, silah, tamir malzemeleri gibi oyuncaklar, kız çocukları için bebek, ütü, çaydanlık gibi oyuncaklar tercih edilmektedir.

2. İNCELEME

2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet kelimesi kullanıldığında aklımızda “kadın ve “erkek” gelir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları aynı anlamı ifade ettiği düşünülerek sık sık karıştırılmaktadır. Cinsiyet (sex) kavramı, kadın ya da erkek olmanın biyolojik tarafını göstermekte ve biyolojik bir yapıya karşılık gelmektedir. Cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir. İnsanların nüfus cüzdanlarında yazan cinsiyet bu terimin anlamına uygundur (Dökmen 2014: 20). Toplumsal cinsiyet kavramı ise insan bedeninin kadın ya da erkek olarak anatomik farklılıklarını gözlemleyerek sonuçları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Toplumsal cinsiyet kadın ya da erkek davranışlarını karakterize eden özelliklerdir. Toplumda cinsiyetin ilk belirleyici unsuru fiziksel ve biyolojik farklılıklar olarak belirlenmiş daha sonra aktöre verilen roller gereği cinsiyet toplumsallaşmış daha sonra ise örüntü davranışların bir zemine oturtulması ile toplumsal cinsiyet kavramı ortaya çıkmıştır (Yeter 2015: 190). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramını birbirinden ayıramayız çünkü toplumun kadın ve erkekte beklenen fiziksel olarak kadın ve erkek olmanın unsurları aslında başka şeylerden bahsetmemektedir (Dökmen 2014). Bu bilgiler ışığında, toplumsal cinsiyetin kültür yapılanmasında biyolojik cinsiyet kavramı ile ilişkisi vardır. Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar kültürel mi yoksa biyolojik mi olup olmadığı konusunda bir açıklık yoktur. Aslında baktığımızda farklılıkların ikisinin etkilerinin ortak sonucu olduğunu görebiliriz.

Diğer yandan insan dişi veya erkek olarak doğar, ancak büyürken toplumun beklentileri doğrultusunda kız veya erkek olmayı öğrenir. Bu süreçte, kız ve erkek çocukları çeşitli nesnelere, etkinliklere, oyunlara, meslekleri ve hatta kişilik özelliklerini onlar için uygun veya uygun değil olarak ayırt etmeyi öğrenmektedirler. Bir erkek için uygun olduğu düşünülen davranışlar erkeksi (maskülen), kadınlar için uygun olduğu düşünülen davranışlar ise kadınsı (feminen) olarak adlandırılmaktadır (Saraç 2013). Çocukluktan itibaren erkek çocuklara oyuncak arabalar, futbol topları ile oyun oynaması gerektiği bilinci verilirken, kız çocuklarına bebek ile evcilik oyunu kurması beklenmektedir. Bir erkek çocuğu büyüdüğünde kamyon şoförü olma hayali kurarken kız çocuğu ise balerin olmak istemektedir. İlerleyen yıllarda hem biyolojik hem fiziksel etkilerin yansımalarıyla toplumun kişiye dayattığı bir olguya dönüşmeye başlamaktadır. Örneğin, geçmiş

yıllarda kız çocuklarının okutulması önemsiz görülürken erkek çocuğa da geçim sorumluluğu yüklenmiştir.

Kadın ve erkeğin varoluşunun kattığı değerler haricinde toplumun getirdiği dayatmalar ile toplumsal cinsiyet tartışmalarına yeni bir zemin oluşturulmuştur. Bireylerin gelişme aşamasında toplumun getirdiği cinsiyet rollerini içselleştirerek bir benlik duygusu oluşmaktadır. Toplumsallaşma bireye erkek ya da kadın olarak toplumun ne beklediği bilincini kazandırmaktadır. Toplumun bu beklentisini tam olarak karşılayamayacak olsa bile ne gibi tepkilerle karşılaşabileceğini ön görmektedir. Yani bireylerin ne kadar feminen ve maskülen olduğu toplum tarafından değerlendirilmektedir. Bu durum kolayca örneklendirilebilir: Daha küçük yaşlardan itibaren ağlayan bir erkek çocuk görüldüğünde “erkek adam ağlamaz” ya da “kocaman adam oldun ağlama” şeklinde telkin edilmektedir. Bu aldığı tepki çocuğun gelecekteki davranışlarının şekillenmesine sebebiyet vermektedir. Yani çocuk duygusunu ağlayarak ifade etmek istediğinde kendini baskılamayı öğrenecektir. Ya da bir kız çocuğunun telkin edilerek ağlamasının durdurulması hoşnutsuzluk, öfke, naz gibi duygular ile ifade etmesini sağlar. Bu iki farklı yaklaşımdan anlaşılacağı gibi “toplumsal cinsiyetçi davranışın” ortaya çıktığını göstermektedir.

Bu anlayış, kadın ve erkek olmanın doğumla beraber gelen bir durum olduğunu, kadınca ve erkekçe nasıl davranılması gerektiğinin ise bireyin dünyaya geldiği toplumun kültürel yapısına göre şekillendiğini göstermektedir. Bu da fiziksel olarak kadın ya da erkek olma durumunun biyoloji alanında, kadın ve erkeklik yaşam biçimlerinin ise kültür konusu altında incelenmesine olanak sağlar. Kültürden kültüre değişmelerine karşın cinsiyet rolleri, belirli bir kültürün içinde kurgulanmış olan doğal gerçeklikler olarak düşünülmektedir (Delaney 2002).

2.2.Sanatta Toplumsal Cinsiyet

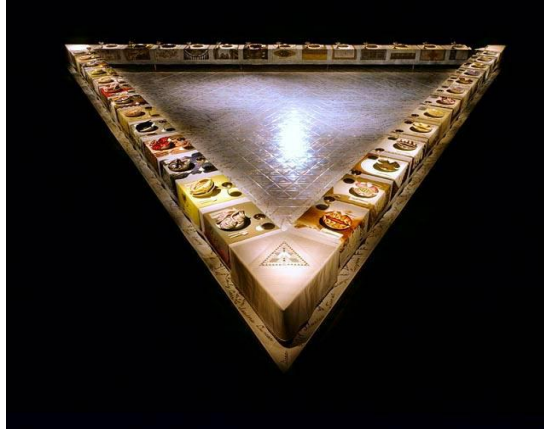
Toplumsal cinsiyet rolleri sosyal ortamın vazgeçilemeyen özelliklerinin temelini oluşturmaktadır. Bu durum bireyin sosyal kimliğini oluşturmada oldukça önemlidir. Sosyal ortamlarda bireylerden cinsiyetlerine ve bu cinsiyetlere biçilen davranış modellerine göre kendilerine en uygununu seçmesi ve bunu ortaya koyması beklenmektedir. Bundan dolayı toplumsal cinsiyet rolleri bireyin zihin ve benlik süreçlerini etkileyen en önemli aracsal semboller bütünüdür. Bu aracsal semboller üzerinde eril söylemin iktidar kurması bu araçları kullananların bu bakışın iktidarına maruz kalmasına neden olmaktadır. Sanatsal üretim de sosyal benliğin bir parçasıdır (Sankır 2010: 2).

Linda Nochlin sanat tarihinin feminist bir bakış açısıyla sorgulanmasında önemli bir yeri olan “Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?” adlı makalesinde tarihte kadın sanatçıların olmayışının nedeninin düşünüldüğü gibi kadınların erkekler kadar yetenekli olmadığından değil, kadınlara erkekler kadar olanaklar sağlanmadığından kaynaklandığını söylemektedir (Nochlin, 1971). Eril söylemin baskın olmasından dolayı, sosyal benliğin kodlarında kadının toplumsal yeri belirlenmektedir.

Bundan dolayı sanat ortamlarında kadınların erkek sanatçılar kadar bulunamaması doğal karşılanmaktadır. Sanat tarihine baktığımızda bunun birçok örneğiyle karşılaşmaktayız. Baskılara maruz kalmamak adına eserlerinde isimlerini gizleyerek sanki bir erkek sanatçı tarafından yapılmış imajında görülmesi için erkek isimleri kullanarak imzalamaktadırlar. (Akalın vd. 2018).

Eski dönemlere baktığımızda kadınlar ve kadın sanatçılar evlenmek, eşlerinin isteklerini yerine getirmek gibi sorumluluklara sahiptirler. Erkek egemenliği ön plandayken sanat dallarında kadının yer edinmesi son derece zordur. Nadir de olsa aileden destek alarak eğitim alan ya da babası, abisi vb. ressam olan kadın sanatçılar Rönesans döneminde de görülebilmektedir. Bu kadın sanatçılardan biri Artemisa Gentileschi'dir. Ressam olan babasının atölyesinde sanatla iç içe büyürken sanat eğitimini de tamamlamıştır. Başından üzücü olaylar geçmiş olan Gentileschi, hayat tecrübelerini tablolarına aktarmış, bazı eserlerinde uğradığı tecavüzün intikamını resmederken, bazı eserlerinde baskıya başkaldıran duruşunu göstermiş, bazı eserlerinde ise kadının erkekten daha zeki olduğu desenlere yer vermiştir. Eserlerindeki kadın figürlerinin genelinde kendi portresini kullanan sanatçı, yaşadığı zorluklara rağmen güçlü kadın profilini kendisiyle bütünleştirmiştir. Hayatı dikkate alındığında, yaşadığı travmatik olaylara ve cinsiyetinden ötürü uğradığı ayrımcılıklara rağmen sanattan kopmadığı, döneminin en yetkin sanatçılarından biri olmak için çabalayıp bunu başardığı, tüm engellere rağmen Floransa Akademisi'ne kabul edilen ilk kadın ressam olduğu görülmektedir (Duran 2018). Bir diğer kadın sanatçıya örnek olarak aydınlanmacı Belçikalı Simon Bening'in, büyük kızı Levina Teerlinc'i gösterebiliriz. Sanatçı ve onu yetiştiren ustaları hakkında fazla bilgi olmadığından çalışmalarının hangi otoriteye veya üsluba dayandığına dair ayrıntılı bilgiye sahip değiliz ancak yaşadığı yılların, Rönesans dönemine denk düşüğünü söyleyebiliriz. Bazı saray üyelerinin resimlerini yapan Levina'nın, bu ve diğer yapıtları resmi sergilerde sergilenmemiştir. Bunun nedeninin ise sanatçısının kadın olmasından kaynaklandığı bilinmektedir. (Akalin vd. 2018). Sanat camiasının kadın sanatçıları kabul görmemesi durumuna karşı pes etmeden çalışmalarını sürdüren kadın sanatçılarımız olduğu aşikâr bir gerçeği oluşturmaktadır. 17. Yüzyıl Rönesansı ilk dönem kadın sanatçılarından Sofonisba Anguissola Orta Çağ ile ilişkilendirilen bazı kısıtlamaları reddederek, Hümanizm'i benimsemektedir. İnsana özgü etik, tarih ve şiir konularına yönelmiş, tüm ilgisini doğa ve insanın kendisine döndürmektedir. Ressamın hem kişiliği hem eserleri ile takındığı tavır özgürlüktür. Sanat üretimini gerçekleştirdiği dönem düşünüldüğünde, o dönemde hoş karşılanmayan ve çok da karşılaşılmayan ikinci evlilik hayatı bile onun duruşunu ve özgürlük kavramını nasıl ele aldığını yansıtmaktadır (Yıldırım 2021).

Feminist hareket kadının sanat alanında aktiflik göstermesini sağlamıştır. Sanatta kadın hareketi; sanat tarihinden dışlanmış kadın sanatçılar olarak ilk başlarda erkek egemen sanat dünyasına girmeyi ya da kabul görmeyi amaç edinirken sonrasında cinsiyetçi sanat tarihini eleştirip yeniden yazmayı hedeflemiştir (Öztürk 2013). Sanatsal anlamda feminist hareket, eşitliğin benzerlik olduğunu savunan yapıda perde arkasına itilen kadın sanatçıları ön plana çıkartıp, yaratıcılığın, yeteneğin ve zekânın sadece erkeklere özgü bir özellik olmadığını, kadınların da iyi işlere imza atabildiğini ispatlamayı amaçlamaktadır. (Boyacı vd. 2018). Bu düşünceyle ilk kuşak sanatçılar kadının ön plana çıkmasını amaçlamış, gereken değer kadın sanatçılara verilmediği konularını gündeme getirmiştir. Bu çerçevede Judy Chicago'nun "Dinner Party" (Yemek Daveti) isimli "anıtsal" çalışması, beş yıllık (1973–1979) bir iş birliğinin ürünü olarak feminist sanatın görkemli bir enstalasyonudur. Bir oda büyüklüğündeki bu işle Chicago, vajina imgeleriyle egemen tarih yazımında hak ettiği yeri bulamayan kadınların varlığına işaret ederken kadının sanatta var olduğuna dikkat çekmeyi hedeflemiştir (Öztürk 2013).

1. Şekil: Judy Chicago, *Dinner Party*, 1974–1979, Karışık Teknik, Enstalasyon¹.

Kadının -Türk resminin temeli olarak kabul edilebilecek minyatürlerden başlayarak- resim sanatında var olma biçimi ile toplum içinde kendine yer bulma süreci de tarihi açıdan eş zamanlı ilerlemiştir. Minyatürlerden günümüz sanatına kadar kompozisyonlarda daima yer edinen kadının yalnızca bir tema olarak yapıtlarda işlendiğini düşünmemek gerekmektedir (Küçükşen Öner 2017). Cumhuriyet dönemi çağdaş resim çalışmalarını ilk başlatan kadın ressamlarımız olarak varlık gösterebilen ve ilk kuşak kadın sanatçılarımızın yetiştirilmesinde de önderlik eden isimler arasında Mihri Müşfik, Müfide Kadri, Celile Hikmet Enver, Nazlı Ecevit bulunmaktadır. Ürettikleri eserlerde birçok temaya dokunurken kadının sanatta cinsiyetçi yaklaşımlara karşı koyabileceğini göstermeyi amaçlamışlardır. Sanatta kadının da üretim sürecini erkek bireyler kadar başarı ile yürütebildiklerini ispat ederken bu toplumsal cinsiyetçi eşitsizliklerin tümüne karşı koymaktadırlar.

Batılılaşma sürecinde de kadınlara yönelik yenileşmeler yaşanmaktadır. Batı etkisindeki Türk sanatı da kadın konusunu öncelikleri arasına almaktadır. Osmanlı-Türk toplumunda Türk kadınının batılılaşma serüveni önce edebiyatta daha sonra resim sanatında görülmektedir. Tanzimat döneminden bugüne kadın teması eserlere bakıldığında toplumsal değişme hareketinin resimlerdeki yeri açıkça görülmektedir (Uzunoğlu 2008). Tanzimat ile birlikte üst sınıf aile üyesi kadınlar ön planda tutulmaya başlanmıştır. Bu modernite anlayışı moda yoluyla oluşmaktadır. Bu dönemdeki üst sınıfa mensup, iyi gelirlili ve kültürlü ailelerdeki kadınlar yabancı dil dersleri, piyano ve resim dersleri yer almaktadırlar (Pelvanoğlu 2006).

Cumhuriyet sonrası resimlerde de kadın daha çok olması istenilen toplumca kabul gören 'kadın' imgesi halinde görülmektedir. Çok zorlu koşullarda yaşayan, zayıf güçsüz görünen kadınları daha sağlıklı, görkemli ve göz alıcı resmetmeye devam etmişlerdir. Kadını cinsel bir obje olarak bedensel tasvirleri karşısında bireyin kimliksel yanlarını öne çıkarmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sanat eserlerinde vurgulamayı amaç edinen ressamlardan biri de Şükran Moral'dır. Eserlerinde video enstalasyon ve performans olarak da gerçekleştirirken sert bir cinsiyet eleştirisi yapmaktadır. Bu anlamda eleştirel yapıtlarıyla ses getiren bir diğer kadın sanatçı da İpek Duben'dir. İpek Duben yurtdışı eğitimlerini tamamlayıp, Türkiye'ye dönme kararı almıştır. Türk sanatını dışarıdan bir göz olarak incelerken batılılaşma etkilerini yakından takip etmiştir. Türk sanatı ve

¹ (Judy Chicago, 1974-79, Yemek Davet / The Dinner Party (Düzenleme). New York, ABD: Brooklyn Müzesi. Erişim: 17.10.2017 <https://goo.gl/T3H2WJ>)

batılılaşma arasında bir geçiş sağlarken kendi kimliğini bulmayı hedeflemiştir. Bu amaç Türk toplumunun zihniyetini, ahlak anlayışını incelemesine ve bu anlayışın resme nasıl yansıdığını görmesine ve Türk sanatının durumunu incelemesine ön ayak olmuştur.

2.3. İpek Duben ve Toplumsal Cinsiyet

İpek Duben resim, enstalasyon ve video gibi farklı alanlarda sanat eserleri sunmuştur. Eserlerinde toplumsal kimlik ve cinsiyet, erkek şiddeti, göç sorunları, önyargı gibi konuları birçok sosyolojik ve felsefi alt yapısı bulunan eserler ile sunarak geçmişten günümüze süregelen sorunlara bir eleştiri getirmeyi hedeflemiştir. Duben'in çalışmalarında toplumsal cinsiyet eşitsizliği teması ele aldığı konuların başında gelmektedir. Kadının var oluşunu, kimlik arayışını ve sanatta yer edinme çabasına dikkat çekmiştir.

Yapıtlarında gelenekle ilişki kurarak İslam estetiğiyle Batı estetiği arasında bir sentez arayışında bulunmuştur. Doğu ve Batı dillerinin bir senteze ulaşmadan yan yana durmalarını anlattığı eserler sunmuştur. Minyatürler üzerine yaptığı çalışmalarda felsefi bir duruş sergilemeyi amaçlamıştır. Batılılaşmış ve geleneksel İslam anlayışını reddetmiş bir kadın sanatçı olarak birçok şeyi dinsel format içinde sergilemiştir. Eserlerde bir suça karışma, günah hali vardır. Bunun bilincinde olması bu eserlerde hissedilmektedir.

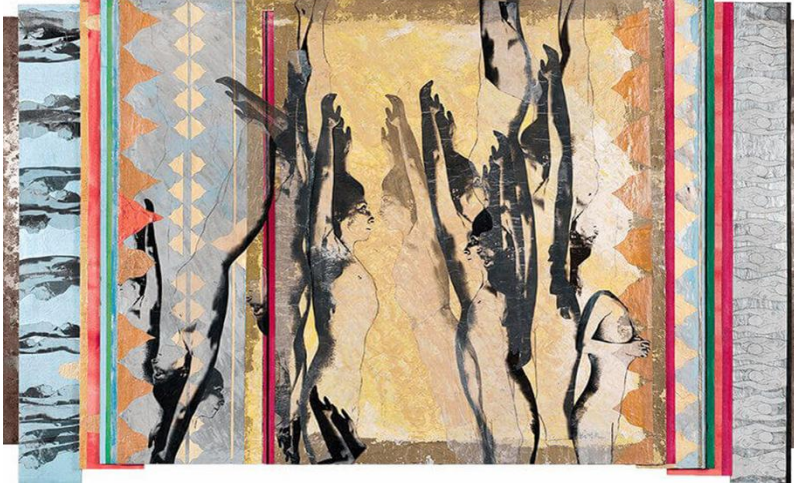

2. Şekil: İpek DUBEN 'Manuscript' Eseri²

İlgilendiği meselelerin başında kimlik başta gelmektedir. Kimlik insanların her açıdan inancını içeren bir alan. Dini inançları, ahlaki inançları, toplumsal davranışları, modernite ile ilişkileri, değerleri içinde barındırmaktadır. Manuscript'de kendi inancı ve kendi kimliğini incelemektedir. Kadının bireyselleşmesini esas alan çalışmalarında birey olarak kendini çıplak bedeni ile sunmaktadır. Dolayısıyla bunu sunarken dini geleneklerle karşı karşıya kalmaktadır. Ve bu geleneklerin bakış açısıyla baktığında kendini günahkarvari bir günahkâr olarak tanımlamaktadır. Bu kabul içinde onu da temsil ederek portrelerinde ben o açıdan baktığımda günah işliyorum ancak kendi açımdan baktığımda yeni doğan bir çocuğun çıplaklığı gibi yaratılan bir yaratı içinde varız, temiziz ve günahsızız anlayışı vardır. Tanrılı dinlerde varoluşun yorumu içindeki

² Erişim Linki: <https://saltonline.org/tr/2386/ten-beden-ben-ipek-duben>

bireysel varoluş problemini modernite ile aktararak kendini bir başyapıt olarak sunduğunu ifade etmektedir. Çalışmada İpek Duben'in çıplak bedenine rağmen görüntünün mahremiyeti vardır, yani çıplak beden içinde bir mesaj barındırmaktadır. Kadınlığın önemi, modernite ve dini gelenek konuları temelinde oluşmuştur.

3. Şekil: İpek DUBEN 'İzler ve Kayıt' Eseri³

Duben, yaşadığı coğrafyada kadın olarak ne ifade ettiğini irdelemektedir. “Ben kimim?” sorusunu cevaplandırmak isterken kendi bedenini farklı ruh hallerinde çizerek açıklamaya çalışır. Bu çizimler kadının toplum içinde yerini ve cinsiyetinin anlamını düşündürmeyi amaçlamaktadır. Bu bir tür kimliğini keşif ve bunu topluma gösterme hareketi olarak düşünülmektedir. Duben bu eserde kadının toplumun baskılarına baş eğmeyeceği ve bu kalıp yargılara karşı bir duruş sergilemesinin önemini sergilemektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının karşısında bu eser bir açıklama niteliğinde olmaktadır. Duben, Türkiye'ye döndükten sonra büyük bir kültür çatışması içinde kalmıştır ve bu kargaşayı kendi resimleri aracılığıyla sunmaktadır.

4. Şekil: İpek DUBEN 'Onlar' Eseri⁴

³ Erişim Linki: <https://artdogistanbul.com/tag/ipek-duben/>

⁴ Erişim Linki: <https://saltonline.org/media/files/ipek-duben-onlar-scrd.pdf>

Duben'n "Onlar" isimli enstalasyon çalışması da farklı uyuğa sahip 24 bireyin söylemlerinden oluşmaktadır. Birbirinden farklı dilde konuşan, farklı inanışlara sahip olan ve farklı cinsel yönelimleri olan bu bireyler kurgulanmış bir sergi mekânında bir araya getirilmiştir. Bu sergi salonunda tavandan sarkıtılan perdeye bireylerin görüntüsü yansıtılmaktadır. Ortam karartılarak sadece bireylerin vücutlarına yansıtılmış beyaz bir ışıkla aydınlatılmaktadır. Bireylerin anlatılarını dinlemek için tam karşılarında durmak gerekmekte, uzaklaştıkça kulak tırmalayan bir uğultuya dönüşmektedir. Duben anlatılanların dikkatle dinlenmesi ve seyircinin empati kurabilmesi için etkili bir yöntem sunmaktadır. Farklı geleneksel anlayışlara sahip bu bireyler aile içinde ve sosyal hayatta maruz kaldıkları zorbalıkları seyirciye ve birbirlerine aktarmaktadır. Duben koreografisini daha önce hiç bir arada bulunmamış bu bireylerin, maruz kaldığı toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yaşattığı travmaları aktardıkları, gerçekte var olmayan bir mekânda gerçekleşmektedir. Duben'in bu enstalasyonda asıl amacı ayırım gözetilmeksizin her bireye kendini özgürce anlatma fırsatı sunmaktır. Enstalasyon iki ayrı perdeden oluşmaktadır. Bir perdede ırkçılık, cinsiyetçilik gibi konulara değinilirken diğer perdede bireylerin kendi yaşamlarını anlatabildikleri, iç sesinin dışa yansması şeklinde anlatılmaktadır.

5. Şekil: İpek DUBEN 'Şerife' Eseri⁵

"Şerife", Duben'in Türkiye'ye döndükten hemen sonra resmettiği ilk eserdir. Şerife, kız kardeşinin evine temizliğe gelen kadındır. Eserinde resmetmek için zar zor yüzünün görünmediği fotoğrafları çekmeye ikna ettiği bu kadın yaşam içinde karşılaştığımız, erkek egemen baskı altında ezilen kadınlardan sadece biridir. Duben pazardan aldığı kıyafetlerin içini kâğıtlarla doldurarak Şerife'nin bedeni formuna getirmektedir. Bu eser gerçekte var olan ancak toplum içinde görmezden gelinen, fikirlerinden giyim kuşamına kadar kısıtlama yapılan, hor görülen ve benliği görmezden gelinen kadınların sesi olmaktadır. Duben toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadını hiçleştirmesini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Kadının görevleri, yaşadığı mobbingler ve hayallerinin dahi susturulması noktasına da vurguda bulunmaktadır.

⁵ Erişim Linki: <https://www.unlimiteddrag.com/post/aci-cekmeden-sanat-yapilmaz>

6. Şekil: İpek DUBEN 'Adale Adam' Eseri⁶

“Adale Adam” eserinde Duben’in gazete kâğıtları üzerine kendi çektiği fotoğrafları resmettiği üç kaslı adam deseninde “Şerife” eseri aksine kendini göz önünde tutmak isteyen, kaslarıyla böbürlenen erkek egemen anlayışını savunan erkekleri ifade etmektedir. Bir tarafta çok ayıp diyerek kameraya poz vermekten kaçan Şerife, diğer tarafta ise gücü kasları sanan ve bundan zevk alarak vücudunu sergileyen erkek figürü bizi derin düşüncelere sürüklemektedir. “Adale Adam” ve “Şerife” eserlerinin peş peşe sergilenmesi cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini apaçık ortaya sermektedir. Duben bireyin varoluşu ile kültürün dayatmaları sonucu kadın ve erkek olmanın yükümlülükleri karşısında farkındalık yaratmak hem kadının hem de erkeğin bu baskılara boyun eğerek yaşamasına tepkisini net bir şekilde göstermektedir.

7. Şekil: İpek DUBEN 'Nedir Bu Türk' eseri⁷

⁶ Erişim Linki: <https://argonotlar.com/orada-olmayan-serife-ya-da-baskanin-icadi/>

⁷ Erişim Linki: <https://www.themaggar.com/ten-beden-ben-ipek-duben-sergi-inceleme/>

“Nedir Bu Türk” adlı eserde Türkiye’yi ziyaret eden Avrupalı iş adamları, sanatçılar ve siyasetçilerin gezilerinden edindikleri önyargı dolu görüşler ile yazılmış cümleler bulunmaktadır. Bu cümleleri okumak üzücü olabilmektedir. Duben bu görüş içeren cümlelerin aksini iddia eden görseller ile bakış açılarının ne kadar yanlış olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu hiç de hak edilmeyen cümlelerin yanındaki kartpostallar tüm dünyada var olan bu gözlemlerin ne kadar haksızca yapıldığını ispatlamaktadır. Daha önceki yıllarda yurt dışında yaşayan Duben Türkiye’ye döndükten sonra toplumlar arası bir köprü inşa etmeyi de öncelikli meselesi haline getirmektedir.

8. Şekil: İpek DUBEN ‘Melekler ve Soytanlar’ Eseri⁸

İpek Duben’in bu eseri ise dünya genelinde yaşanan adaletsizliklere, fakir ile zengin arasındaki uçuruma tepkisi olarak sunulmaktadır. Duben gezilerinden biriktirdiği kartpostallar, gazete kupürleri ve dergilerden kestiği fotoğraflar ile yeni kompozisyonlar kurmuştur. Kurduğu bu kompozisyonlara adalet temsili melek ve şeytan figürleri ile bir sorgulama mekanizması oluşturmaktadır. Bir tarafta kadın cinayetleri, benliği baskı altında olan kadın figürleri diğer yanda Ay’a ilk adım atan insanlar bir diğer tarafta intihara sürüklenen kadınlar yer almaktadır. Dünya’nın her bir tarafından gördüğümüz bu görüntülerin içindeki melek ve şeytan figürü şaşkın bir ifadeyle bizi karşılamaktadır. Duben eserinde bizlerde seyirci olarak bu toplumsal sorunları bir köşeden izlemekle kalıyoruz mesajını iletmektedir.

9. Şekil: İpek DUBEN ‘Love Book’ Eseri⁹

“Love book” denilen aşk kitabında malzeme çelik ve çok kalıcı bir ortamdan, yerleştirme ise sorgulama odası gibi soğuk ürkütücü, depresif bir mekândan oluşturulmuştur. Orada belgesel bir

⁸ Erişim Linki: <https://www.themaggar.com/ten-beden-ben-ipek-duben-sergi-inceleme/>

⁹ Erişim Linki: <http://ebrunsulun.blogspot.com/2010/09/ipek-duben-retrospektif-bir-secki-1994.html>

malzeme sunulmaktadır. Çalışma 54 plakadan ve bu plakaların üzerinde de yakın kadının ana rolde olduğu 200'e yakın vaka bulunmaktadır. Peş peşe giden plakalar izleyicilere sanki sonsuza kadar gidecekmiş duygusunu vermektedir. Adeta "Bu böyle gelmiş böyle gider" anlamında bir mesaj verilmek istenmiştir. Plakaların telefon kulübesi şeklinde düzenlenmesindeki asıl amaç ise izleyicinin kafasını sokarak okumasını zorunlu kılmaktır. Duben toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin büyük oranda kadına uygulandığı ve bunun sonuçlarının çok ağır ve insanlık dışı olduğunu anlatmak istemiştir. Bu sıralı plakalar her gün gazete haberlerinin bir parçası olarak görmeye alışkanlık kazanılan bu haberlerin aslında bir farkındalık yaratma, karşıt bir hareket oluşturma amacıyla okunması gerektiğinin de mesajını vermektedir.

10. Şekil: İpek DUBEN 'LOVEGAME' Eseri¹⁰

Duben'in "LOVEGAME" isimli enstalasyonu ise bir oda içinde sanki bir kumar salonu kurulmuş, İngilizce ve Türkçe aşk şarkıları içeren müzikler çalmakta ve "love game" diye bağırان ışıklar, aynalı toplardan oluşmaktadır. Rus ruleti oynanan bu odada izleyiciler de oyuna dâhil edilmektedir. Bu oyunun karakterleri bir önceki "Love Book" isimli enstalasyonun bulunduğu odadaki cinayeti işleyenler ve kurbanlarıdır. Seyirciyi oyuna katmaktaki asıl amaç farkındalık yaratmaktır. Olayın içinde olduğumuzu düşünürüz ama aslında bu olayların içinde bulunmamaktayız. Bu ruletin içinde ölüme sürüklenmiş, baskılanmış ve benliği hiçe sayılmış kadınların resimleri ile oyunun ana teması oluşturulmaktadır. Renkli ışıkların, eğlenceli şarkıların karşısında acı acı bağırان bu mesaj ile izleyiciyi ters köşe etmek hedeflenmektedir.

3. SONUÇ

Bireyin varoluşu itibariyle kültürün ona dayattığı cinsiyet söylemine bağlı gelişen süreç içerisinde kadın ve erkek olmanın bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülükler ataerkil bir duruş ile devam ederken bazı yenilikler ile kadının hak ve özgürlüğü eline almasıyla sanat alanında da önemli işler başarmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitlik ilkesini canlandırmak için sanat eğitimi almaya başlayan kadın sanatçılarımız ahlak, prensip, kadın, eşitlik, adalet gibi konular işlemeye önem vermişlerdir. Bu çalışmada ele aldığımız asıl kadın sanatçımız İpek Duben'dir. Kimlik arayışı ve kadın temasında birçok eser üretmiştir. Tüm bu eserlere baktığımızda İpek Duben'in 40 yılı aşan sanat pratiğine dayanarak söyleyebiliriz ki sadece bir mesaj verip çekilmek dürtüsüyle eser üretmemiştir. Eserlerinde, izleyiciyi olayın içine çekerek, tüm toplumun

¹⁰ Erişim Linki: <https://www.artfulliving.com.tr/gundem/ipek-dubenin-en-kapsamli-sergisi-ten-beden-ben-salt-beyoglunda-i-24471>

asıl meselenin içinde olduğunu ancak hala hayretler ile bir köşeden izlediğinin altını çizmektedir. Duben'in yüksek lisans eğitimine kadar felsefe, siyaset gibi konularla iç içe olmasının eserlerde bıraktığı gizlerin oluşmasında önemli rol oynadığını düşündürmektedir. Kendi bedenini kendi kontrolü altına alarak, eserlerinin hem nesnesi hem öznesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda sanat eğitimi vermeye başlayan Duben Batı dünyasının içinde şekillenen kimliği ve arayış içinde olduğu Türk kimliğinin birleşimiyle daha geniş perspektiften bakan bir sanatçı olduğunu söyleyebilmekteyiz. Toplumsal cinsiyet bağlamında her bireyin özgür, dayatmalara maruz kalmadan sadece biyolojik kimlikleriyle değil içsel benliklerinin yaşatılması üzerinde durmaktadır.

Kaynaklar

- Acar-Erdol, Tuba, Fatmanur Özen ve Çetin Toraman (2019). "Türkiye'deki Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Görüşleri". Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, S.20(2),794-844.
- Akalın, Tolga ve Rahime Baş (2018). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sanatçılara Yansımaları". Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 2 (2), 112-128.
- Aydın Bayram Oğuz ve Özlem Duğan (2018) "Halkla ilişkiler lisans öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları". Konya Sanat, 1(1), 88-103.
- Boyacı Denis ve Aslıhan Öğün Boyacıoğlu (2023). "Tracing" Gender Critical" Ideology in Turkey: A Study of the Feminist Movement on Sex/Gender in Relation to Trans and Queer Inclusivity". WSQ: Women's Studies Quarterly, 51(3), 94-112.
- Delaney, Carol (2002). 'Tohum ve Toprak', Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji. (Çev. Selda Samuncuoğlu, Aksu Bora) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen Yaşın, Zehra (2014). Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar (İstanbul: Remzi Kitabevi).
- Gündüz Kalan, Özlem (2010). "Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılması: 'Kinder' Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme". İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Istanbul University Faculty of Communication Journal, 1 (38), 75-89.
- Johnston, Kristen. Vd. (2001). "Developmental changes in infants and toddlers attention to gender categories". Merrill-Palmer Quarterly, 47(4), 563-584. 2001.
- Küçükşen Öner, Ferhunde (2017). Türk Resminin ve Toplum Hayatının Değişim Göstergesi Olarak Kadın. Sanat ve Tasarım Dergisi,103-121. DOI: 10.18603/sanativtasarim.323101.
- Nochlin, Linda (1971). Museums and radicals: A history of emergencies. Art in America, 59(4), 26-29.
- Öngen, Burcu ve Serpil Aytaç (2013). "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi" ,Istanbul Journal of Sociological Studies, 0 (48), 1-18.
- Öztürk, Yıldız (2013). "Sanatta Feminist Eleştiri", rh+ artmagazine, 97, 84-95, Erişim: 23.04.2017, <https://goo.gl/faeVWZ>.

- Pelvanoğlu, Burcu (2006). “Sıra Dışı Bir Sanatçı Portresi: Hale Asaf”,Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı:1 (Sezer Tarsuğ, Sanat Vakfı) s. 154.
- Sankır, Hasan (2010). “Toplumsal cinsiyet rollerinin anlamlandırılış biçiminin “kadın sanatçı kimliği” nin oluşum sürecinde etkileri”. ss.1-26. Ankara: Hacettepe üniversitesi sosyolojik araştırmalar eDergisi.
- Simge, Saraç (2013). “Toplumsal Cinsiyet” Toplumsal Cinsiyet Yansımaları, der. Lerzan Gültekin, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, , s27.
- Uzunoğlu, Meryem (2008). “Cumhuriyetten Günümüze Toplumsal Değişimin Türk Resim Sanatında Kadın İmgesine Yansıması”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yeter, Elife (2015). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Özneliği ve Din”. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15 (2), 189-210.
- Yıldırım, Esra (2021). “Bir Rönesans Kadını Sofonisba Anguissola’nın Sanatı Üzerine Bir Okuma: Otoportreleri”. Araştırma Makalesi, Akademik Sanat Tasarım Ve Bilim Dergisi, Sayı:14.